

Forord

At Aust-Agder-Arv 1969–70 er viet Arendals "Gamleby", *Tyholmen*, viser den nære kontakt fylkesmuseet har, og bør ha, med aktuelle spørsmål innen det praktiske kulturvern i fylket. På vårparten 1969 ble det holdt et par kontaktkonferanser mellom de antikvariske myndigheters representanter og Arendal kommune vedrørende spørsmålet om Tyholmens regulering. I samband med andre sider ved byens utvikling som også skal utredes, ble det fra kommunen uttrykt ønske om at de antikvariske myndigheter måtte foreta en antikvarisk registrering og vurdering av Tyholmenområdet med dets gamle trebebyggelse. Resultatet skulle forelegges kommunen i form av en innstilling med konklusjon, gjerne med alternativer. Riksantikvaren og fylkeskonservatoren gikk gjerne inn for en slik plan, men problemet var selvsagt av hvem, og hvordan, man skulle få dekket omkostningene ved et såvidt omfattende og langvarig arbeid som krever høyt kvalifiserte fagfolk.

I mai 1969 fikk man fra Instituttet for arkitekturhistorie ved Norges Tekniske Høgskole spørsmål om det fantes brukbare opplegg for diplomoppgaver i noen av Sørlandsbyene. Snart var det klart at arkitektstudentene Lasse Bjørkhaug, Bergen, og Hans-Olaf Aanensen, Kristiansand, var villige til å utrede Tyholmens bebyggelses antikvariske og fremtidige verdi, som et diplomarbeid for arkitekteksamen. Bjørkhaug og Aanensen brukte sin sommerferie til arbeid i marken. Kommunen stilte det nedlagte kommunale bad på Vestre Tyholmen gratis til disposisjon som bolig og arbeidsrom. I Aust-Agder-Museet og -Arkivet fant studentene gamle bilder, kart, og materiale til fremstilling av eierforhold.

Alle hus i studieområdet ble besøkt. Studentene ble meget vennlig mottatt av huseierne.

Ved bygningssjefens og formannskapets kontorer ble studentene også ytterst godt behandlet.

Tyholmen og registrerings- og bevaringsarbeidet ble presentert for Norsk Kulturråd 15. juni, og for arkitekter ved Kungl. Konsthögskolan, Stockholm, under eldelse av professor Lindahl, 22. september, både strøket og arbeidet for å få det bevart vakte stor interesse og fikk sterk faglig støtte ved begge anledninger.

Diplomoppgaven forelå til bedømmelse ved NTH den 15. okt. 1969. Med anbefalinger bl.a. fra professor Tor Fr. Rasmussen, Institut för Samhällsplanering, Stockholm, fra professor Göran Lindahl, Kungl. Konsthögskolan, Stockholm, m.fl., ble det søkt Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd om trykningsbidrag. Det ble også søkt Arendal kommune om et bidrag til trykning av oppgaven, mot at kommunen får et opplag på 200 eksemplarer til disposisjon. Kommunen bevilget kr. 5 700,- som trykningsbidrag, hvilket man er meget takknemlig for. Likeledes er man annonsørene takknemlige for den støtte de har ytt ved å tegne annonser.

Aust-Agder-Museets styre besluttet på fylkeskonservators anbefaling i møte den 4. oktober 1969 å stille årboken for 1969–70 til disposisjon for trykning av Tyholmen-oppgaven. Dermed er utgivelsen av Aanensen og Bjørkhaugs arbeid om Tyholmen sikret. Vi som har fulgt deres arbeid på nært hold, håper at mange flere enn spesialister innen

arkitekturhistorie vil få øynene opp for hvilke uerstattelige kulturhistoriske og arkitekturhistoriske verdier de gamle trehusene på Tyholmen representerer. Det er *uhyre sjeldent* i norske trebyer i dag å finne strøk som ikke har brent siden bebyggelsen begynte. På Tyholmen står det mange hus med kjerne fra midt i 1600-årene. Rent unikt i så måte er det såkalte gamle Politikammer, som med sin kraftig uthengende annenetasje representerer 1650-årenes borgerhus i Norge. I "Fagforeningenes Hus" og i "Fru Gunvaldsens hus" kan en på baksiden av bebyggelsen finne renessansehuset med gavlfasaden mot gården bevart bak det senere snudde mønet. To-tre steder står separate, brannfri, murede kjellerbygninger med krysshvelv fra 16- eller 1700-årene: Det var viktige bygninger i en tid da det ikke fantes banker eller assuranceselskaper, og imponerer den dag i dag ved sitt perfekte murarbeid.

På Tyholmens nedre, østre del finner vi de store trelastkjøpmenns og seilskipsreders hus. Tidligere var bebyggelsen mye tettere enn den er i dag, med en mengde store pakkboder på de trange tomtene mellom våningshusene. Men fremdeles har raden av store bygninger fra innerst i Pollen og utover en fin, enhetlig karakter som gjør strøket verd å bevare som et identitetsbærende ledd i Arendals bybilde. I Rådhusgaten er Rådhuset det selvfølgelige midtpunkt. Minst tre av nabohusene har også sin helt selvstendige verdi som bygningsminner, og sammen er de viktige som ramme om Kallevig-gårdens dominans. På Øvre og Vestre Tyholmen var et annet sosialt miljø representert enn

nede på flaten, og bebyggelsen er mindre flott, men kanskje ennå mer levende og morsom. Ser vi på gamle bybilder, vil vi oppdage at de strøk som ble jevnet med jorden i bybrannene 1863 og 1868, hadde en bebyggelse som på alle måter tilsvarte den vi ennå ser bevart på Øvre og Nedre Tyholmen. Vi kan derfor si at i det "reservatet" for Arendals gamle trearkitektur som Tyholmen i dag utgjør, finner vi et konsentrert og typisk utvalg av bygningstyper som tidligere preget hele byen. Det er grunn til å håpe på at Tyholmen også i fremtiden kan bli bevart som Arendals eldste strøk. Dens kulturhistoriske verdi vil bare øke med tiden. Det gjelder å finne en måte å sikre bygningene mot forfall på, og å skaffe penger til nødvendige istandsettelser og konserveringstiltak for de dårligste husene. Det sier seg selv at de fire kommunalt eide hus som hittil har hatt reguleringsplanens dødsdom hengende over seg, for øyeblikket ikke nettopp utmerker seg ved et altfor gjennomført vedlikehold. Kan byen få tilskudd fra instanser innen kulturvernet til disse fire bygningers redning, vil rimeligvis resten av det bevaringsverdige område by på mindre problemer.

Vi går spennende tider i møte. Det er bare å håpe at Arendals innbyggere mens det ennå er tid, forstår hvilke enestående verdier Tyholmens gamle bebyggelse i virkeligheten representerer, så man ikke av vanvare foretar saneringer man senere vil angre bittert — når det er for sent.

ULF HAMRAN